

PIARRES LARZABAL HERRITAR BATEN ARABERA

Roger Idiart

Larrun-go aldaxka

Piarres Larzabal 1915 ean, maiatzaren 7 an sortua da, Larrun mendiaren maxelan, Azkaine Mitxelenean, bordari edo etxetiar familia batean. Maiatzaren 9 an ez zuen Eyherabide erretorak bataiatu bainan bai Castet apezak. Hunek ez zuen kargu berezirik, apezpikutegian, diotenaz, paperak erreak zituelakotz. Senperen sortua, Azkaine Errota-Berrian bizi zen, bere arreba Felix a eta Gabriel koinatarekin. Azkaindarrek ez zuten hanbat maite: hala-hulako tratulari baten fama zaukan. Dena den, Azkaingo elizan meza emaiten zuen eta etxetiar familietako haur zonbeit bataiatzen zuen, hala nola Piarres Larzabal.

Piarres-en aita Aletxandre, Urruñarra zen. Ama, Maria Carrère, Lesakarra Iparretik Hegoalderat ihes egin soldado gai baten alaba. Aletxandre, 14 eko gerlan «gaz»-ek bularretan joa izana zen, bainan gobernuak ez zion hortako kasik deus diru laguntzarik emaiten, kasu berean ziren asko gerlari ohiek pentsione eder bat hunkitzen zutelarik...

Piarres-ek bazituen hiru anaia: Anton, Pantxoa eta Matin, eta bi arreba: Filomena eta Mariana. Gaur Piarres eta Filomena¹ bakarrik galditzen dira. Filomenak dionaz, haurride guziek elgar hainitz maite zuten.

1. Hau idatziz geroztik zendu da Filomena.

Aletxandre, aita, gizon alai zen, pertsulari, muslari eta lagunkina. Ama aldiz emazte goxo eta bihozdua. 1923 an, San-Martineko aldairetan, ohi zen bezala, familia joan zen Mitxelenetik ez urrun, Larrun maxelako Aldagaraian dagon Ixabelenerat.

Haur denbora

Piarres haur-hurretik mutiko ernea agertu zen, zifera, jostakina eta, noizean behin debuz egina: Zimino baten pare, arboletan kafiak biltzen zituen, bardin bere eskuz faltsoak egiten eta sasi zokoetan gordetzen, gero anai-arreberi sinetsarazteko egiazkoak zirela.

Auzoko etxe batean baitziren zazpi alaba, heiekin bakarren jostetak baditu eginak. Behin lau neska jar-arazi zituen zumil edo martin-mullo baten gainean eta bera gidari, parrarra beheiti abiatu. Beharrik lau neskek, ikaraturik, aski goiz jauzi egin baitzuten: tresna Piarres-i nausitu zitzaion eta harroka baten kontra xehekatu!

Beste behin, errota edo eiheratik arto irina bizkarrean heldu zelarik, bere zakua bide bazterrean utzi zuen eta hiru nesken kontra kolpeka hasi. Batek mendekioz, irina ur errekarat bota zion. Etxerat heltzean, Piarres-ek bereak eta asto beltxarenak entzun zituela pentsa errexa da!

Egun batez, beste bi mutiko lagunekin eskola huts edo «mankarrot» egin zuelarik, neska batek salatu zituen... eta dolutu ere: Hiru mutikoek neska hura harrapatu zuten, zaiak altxatu eta ixterrak ausinez torratu!

Apez gai bipila

Garai hartan, Azkainen, ez zagon mutikoentzat parropiako eskolarik eta Piarres herriko eskola publikoan zabilan. Ha-

mar urte hurbil zituelarik, errientak galdegin zion zer ofizio nahi zuen hartu. Piarres-ek: «apezgoa». Haur gaixoak zer trufak ez zituen entzun, baizik eta alfer lan bat hartu nahi zuela. Errientak, berehala kasik baztertu zuen ikasle lagunetarik, eskolako baratzean esku lan batzu egin-araziz: belar ateratze, hosto biltze eta holako...

Aitetamak noizpait oharturik Piarres-ek ez zuela eskolan deus ikasten, Debidart erretorari parte eman zioten. Hunek Hazparne-ko San Josep ikastegian sar-arazi zuen Piarres eta bost-pa-sei urtez, piaia, liburu eta gaineratiko gastuen dirua eman. Etxekoek alabainan, hortarat gabe bazuten lanik aski familiaren hazten.

Piarres bererela trebatu zen bere istudio sail berrian: Lehen sariak airez aire biltzen zituela jakinik, herriko mihi gaizto zonbeit Piarres-en jorratzen hasi ziren, beren haurrak tontoxkoak izaki-eta, etxetiar «mutiko txar» hortaz bekaizti baitziren.

Biziaren hatsa

Piarres, Hazparnetik Uztaritzeko Semenariotipirat iragan zen. Han zuen egin lehen aldiko, hamalau urtetan, Piarres Lafitte irakasleak akulaturik antzerki tipi bat. Han zuen ere, beste ikastegi batzuekilako lan zeingehiagoka batean lehen prima irabazi, ikastegiko buruzagia bera, Clement Mathieu, apezpiku beharra, ez baitzen guti harritu.

Ikaslek orduan bakantza edo opor guti zuten hartzen. Piarres treinez jiten zen Uztaritzetik, Baionan gaindi, Donibane Lohitzunerat eta hortik Azkainerat, pirripita txar baten puntan. Zer loria Ixabelenean, ikusten zutelarik heldu beren Piarres. Bazuen beti zernahi ixtorio kondatzeko, bainan ez zen lotsa edozoin lanetan partehartzeko eta bardin «gauazkoe-tan» (muga ondoan bizi direnek badakite hitz horrek zer erran nahi duen).

Soldado joan aintzin, udan, Piarres-ek zerbitzari lana egin zuen Donibane Lohitzuneko Majestic ostatuan, eta han zer nahi jende mota hurbildik ikusten. Ez da harritzeko, geroago, bere antzerkietan, Piarres-ek biziaren hatsa sendi-arazi badauku.

Propiki ari zen ere pilotan eta soldado gaien zoingehia-goka batean Donibane Lohitzunen, xapeldun atera zen... igerika. Bere denboran gehienik pratikatu duen kirola bizkitartean izan da... onddoketa ibiltzea.

Profeten arraza

Uztaritzeko eta Baionako semenarioetan Piarres-ek istudio serioesak egin zituen, guziz Lafitte eta Mathieu bi irakasle suhar eta jakintsunen aholkueri jarraikiz. Bainan bi etxe horieri kausitzen zioten komentu hotz eta idor aire bat. Berak, bizia, arralleria, adiskidantza hain maite, barne bide luze hetan Vatikanoko handikeria gehiago senditu bide du, Nazareth-eko xinpletasuna baino!

Gure haur denboran, Azkaineko haurrek biziki maite ginen, Piarres gidari, Larrungo mendian ibiltzea: gaitzeko ixtorioak kondatzen zauzkigun, ahantzi gabe «Agur Maria!» bat edo bi erraitea elgarrekin.

Apezteko adinerat heldu gabe bururatuak zauzkan Piarres-ek bere istudioak. Horra zergatik zuten igorri, bikario gisa, Josep Chorhy Orzaize-ko erretoraren ganat. Haur «moda xaharreko» apezetarik zen: Gau batez, herriko gazte batzuek, mozkorturik, harrikatu zituzten apezteko leihoak eta erretoraren laidostatze ahopaldi txarrak atera. Piarres erretor xaharraz urrikaldu zen bainan hunek ihardetsi zion: «Ederki! Ederki hola! Biziki kontent nauk: Jesusek ere etsaiak ukan zitian!».

Geroztik Piarres-i frangotan gogoratu zaizko hitz horiek, bereziki berak, abertzale gisa, hil mehatxuak ukan dituelarik.

Alemanian gaindi

1939 an apeztu zen Piarres Larzabal. Hazparne-rat igorri zuten bikario. Han egon beharra zen hamabi urte.

1940 eko «gerla bitxiaren» ondotik preso egon zen Alemanian. Orduan zen ohartu zer basakeriaren heinerat jauts ditazken soldadoak. Egia erran, jadanik zerbait bazakien hortaz, soldadokoa egina baitzuen gerla aintzin eta hor baitzitziaion bokazionea, galtzeko orde, finkatu. Bainan preso denborakotik maiz kondatu izan du nola Alemanek espres lurrerat botatzen zituzten beren zigarreta ondarrak, presonerez trufatzeko: hauek, zakurrak hezur baten inguruan bezala, lotzen ziren, iduri kasik elgar hil behar zutela. Higitzen ez ziren bakarrak, Anglesak! Ideal edo asmo ederrik ez duen jendea zertaraino hel ditaken! Aldiz nork bere burua errespetatzen baitu, harek zer indarra bere baitan!

Piarres harmadako erizaina zen: hortako zuten askatu, «kurutze gorri» batasunaren bitartez. Harparne-rako «Démarcation» deitu muga iragaiteko paper faltsoak egin zituen eta emazte jauntziz beztitu. Hazparne-rat heltzean adiskide bat aurkitzen du. «Ezagutzen nauzu? — Ez!». Egia erran, Piarres-ek ezpainak tintatuak zauzkan, zapel handi bat buruan, emazte soinekoak bai eta oski takoin luzeak. Delako adiskidea ez zen guti harritu, noizpait, mintzotik, Hazparne-ko bikarioa ezagutu zuelarik. Zonbeit urte geroago, «Suedako neskatxa» idaztearekin gertakari hortaz oroitu zen Piarres.

Apez «gorri» eta «sasi gudari»

Behar balitz xeheki kondatu nola Piarresek iragan zituen bere hamabi urteak Hazparne-ko «Bikaritean», liburu eder baten gaia balitake: Langile porrokatua, gaztez hainitz arduratu zen, bereziki heien moldatzeaz eta eskolatzeaz, berak egiten ziotela batzutan eskola hori bai frantsesez, bai eta ere euskaraz. Heientzat zen hasi ere aldizkari eta antzezki xume batzuen ateratzen.

Ez zituen horren gatik eri eta zaharrak bazter uzten, bainan, baizik eta herek zituela Hazparneko langile eta laborari zindikatak sustatzen, Hazparneko jaun handiek apez «gorri» tzat zaukaten. Piarres-ek ordea dio, ez duela, bere denboran, nausien eginbidez sekuela prediku bakar bat entzun. Aldiz bai frangotan, langilek nausiari zor dioten errespetuaz.

Dena den, Hazparneko jaun batzu bazkaltiar gertatu ziren eta «Lartxabal bikario gorriaren» jorratzen ari ziren batez, Mathieu sendagilea (Akitze-ko apezpikuaren anaia) jazarri zitzaioten: ez zirenez ahalke apez hortaz hola mintzatzeko: «Zuek ez balin badakizue, nik badakit, aski hurbildik ikusirik, bere lanari, eri ta xaharrekin, zoin osoki eta leialki emana den!».

Anartean, Piarres bazoan bere ildotik. Haren kontra ari zirenetan zonbeitek ez zuten kontzientzia hain trankil. «Alemanen denboran» hauien alde agertu izanak ziren. Gerla bururatzearekin mendekio hainitz gertatu zen. Piarres Hazparne inguruko «erresistentziaren» buru izana baitzen, arrisku handitan ibilirik, mendeku horier traba egin zioten. Horra zergatik mehatxuak izan zituen orduan berak, ezker-aldetik. Gerrogo ukan beharrak zituen eskuin-aldetik, euskal abertzale agertuko zelako.

Aberri «Handitik» «Tipirat»

«Erresistentzia» mota bat baino gehiago egin ukan du Piarres Larzabal-ek bere bizian. Interesgarri zaiku ikustea nola eta zergatik soldado frantses leial izan ondoan euskal abertzale bilakatu zen.

Gazte denboran, Piarres-ek bazuen, bertze askok bezala, «Karlixa» aire bat, Frantziaren ohoretan bere bizia sakrifikatzeke heinean. Emeki emeki ohartu bide zen Hego eta Ipar-aldeko «Aberri Handien» menpean, gure «Aberri Tipia» betikotz galtzerat zoala. Hortaz konturatzeko ez zuen arrazoin eskasik: Ez ditut hemen biga baizik aipatuko. Ene ustez le-

henak Piarres hunki balin badu, bigarrenak askoz barnago jo du, zauritu eta bertzelakatu.

— 1931 an, Piarres-ek hamasei urte hurbil zituelarik, anai zaharrena, Anton, Angoulême-n zagon soldadokoaren egiten. Apirilaren ondarrean, zaldi batek ostikoz aurpegia xehaturik, hil zen, bainan hil berriak ez zuen holakorik salatu: Anton eritasunez hil zela zioten aitzindariak eta hil kutxa ez zela zabaldu behar kutsu arriskuaren gatik. Pentsa etxekoen eta bereziki amaren oinazea! Hunek bere hasarrean aizkora bat hartu omen zuen kutxa ideki nahiz. Angoulême-tik jin aintzindari batek trabaturik, lepotik ttattarra jauzarazi zion eta zernahi erran, bere semearen gorputza ikusterat ez ziolakoan uzten. Gero zuen familiak egia jakin, Xiberotar soldado lagun batek erranik: Ontsalaz gisa hortan ixtripuz hiltzen diren soldadoen etxekoek diru laguntza zerbait ukaiten dute. Anton-en familiak ez zuen deus ukan, harmadak ixtripuaren berria gorde zuenaz gain.

— 1945 ean, otsailaren 19 an, Piarres-en beste anaia bat, Pantxoa, 34 urte, haur baten aita eta emaztea beste haur baten beharretan, «maquisard» delako frantses sasi gudari batek tiroz kolpatu zuen, Larrungo mendian, Zizkoitze-menttako bidean. Bera Bidasoan izana zen lagun batekin jostunaren etxean ezta arropa neurrien hartzen. Etxerakoan biek kontrabanda piska bat ekartzen zuten. «Maquisard» delakoak ikustearekin, ihesari eman ziren bainan Pantxoa tiroz sabelean hunkia izan zen. Iturri-ederretarat bizkarrean ekarri zuten eta Larrungo lahatz-treinean jautsi Santiñazioko geltokirat. Hortik ereman zuten Donibane Lohitzuneko klinikarat. Operatu aintzin oraino mintzo zen, bainan odolusten ari. Loakar-arazi zuten, bainan ez zen iratzarri.

Euskaldun, eta kitto!

Garai hartan, Fraye izeneko nausi bat zen Azkaingo herriko-etxean buru. Bere harrobiko langileak izigarri gaizki pagatzen zituen, bainan bera «Framazona» zen. Harek zion le-

henago Elizaren kontrako liburu bat helarazi Piarres-i, ustez eta Ixabeleneko apez gaiak «bokazioea galduko zuen».

Gerlan ibili baten ehorzketa egiten zelarik, delako Fraye horrek bandera gorri bat ateratzen zuen. Pantxoaren ehorzketa bezperan alargunak eta Piarres-ek Fraye deitu zuten erraiteko zergatik ez zuten bandera gorririk nahi. Fraye ez zen agertu, eta geroztik ez zen gehiago ausart izan bandera haren agertzeko. Pantxoa ehortzi zuten beraz bandera gorririk gabe, eta nago Piarres Larzabal-ek ez ote zuen ber denboran ehortzi «Aberri Handiarekilan» zaukan lokarria.

Handik laster, Azkaine Xurio-ko plazan, Frantses «erresistentziak» zeremonia bat plantatu zuen Alemanen kontrako sasi gudian partehartu zutenen saristatzeko. Bertzeak bertze, medaila bedera errezebitu beharra zuten Aspirot Azkaingo auzapez berriak, Carrère herriko jaun bikarioak eta Piarres Larzabal-ek Hunek, behin betikotz eza eman zioten xingola eta medaila guzieri.

Noizpait jakin zen Pantxoa-ren tirokatzailea nor zen: Azkaindar baten seme bastarta, herritik urrun hazia, geroago bere nausi etxekandereak tiroz garbiturik sekulako galeretarat kondenatua. Herriko familia baten omenari kalterik ez egi-tea gatik, Piarres ixilik egon zen.

Apezetan ere badela orotarik

Hazparden hamar hameka urte bikario egon ondoan, uste gabeko lekurat erretor joaiteko mementoa etorri zitzaion Piarres-i. Gogokoa ez zuten Hazpandar jauntto batzuek, apez-pikutegitik ardietsi zuten «bikario gorri txar» horren Santa Grazia-rat erretor igortzea. Egundainotik Xiberoan sakatu izan dituzte «Manex»eko apez bihurriak. Bainan gure jaunttoek lasterregi agertu zuten beren bozkarioa: Mirande, Hazparne-ko erretor zaharra, bera Zalgize-ko Xiberotar leiala, erne zagon. Ixilean norbait igorri zion apezpikuari, gutun batekin, erranez ez zezakela memento hortan onets izendapen hori; merezitu gabeko gaztigu bat iduriko zuela eta beharrez,

erretor xaharra bera joanen zitzaiola apezpikuari argitasun guzien emaitera. Hortan apezpikuak desegin zuen izendapena eta Piarres Hazparden gelditu orainokoa.

Gisa guziz eraikitzaile

Ondoko urtean ordea, jaun apezpikuak eskaini zion beste lan neke bat Piarres Larzabal-i. Aitortu ere zion bertze askok eza emana ziotela ordukotz. Zortzi egun galdatu zituen Piarres-ek gogoeten egiteko eta zortzi egunen buruan bere baiezta eman. Hola baita Piarres Larzabal izan Zoko-ko lehen erretor, 1951 tik 1979 arte. Horko oroitzapenetaz badu berak liburu bat osoa eginik. Agian noizpait argitaratuko da.

Nihaur oroit naiz nola apezgai lagun zonbeit ari izan ginen, pala, pikotx eta orgatxoekin Zoko-ko eliza berriaren zimenduen ateratzen. Piarres orduan, ahal bezala bizi zen, prestatua zioten sala txar batean, hango belar eta sugeak bazterturik! Gela, bulego, salun, apain-leku denak han zauzkan. Geroztik egin izan du, bere gustuz, elizaren ondotik apezetxe pollita, bainan orduko, bere atea zabalik zaukan nornahiri, eta bereziki gose, egarri edo iheska zabiltzan guzieri...

Parropiako lanaz bestalde, badu Piarres-ek asko lan ibilirik Zokotik, arrantzalien, ijitoen edo industrilarien apez laguntzaile bezala, bai eta ere antzerki idazle edo kazetalarri gisa. Algeria-ko gerla denboran «Herria» astekarian argitaratu artikulu zombaiten gatik auzitegirat deitua ere izan zen, Piarres Lafitte adiskide buruzagiarekin batean.

1963 an bada Euskaltzaindian sartu zen Piarres Larzabal. Urte berean Michel Labéguerie, Ximun Haran, Jacky Abeberry, Michel Burucoa, Jean Louis Davant eta Michel Eppherre-kin sortu zuten «Enbata» mugimendua, berak idazten zuela maizenik, izen bereko astekariaren euskal editoriala.

Geroxago, euskaldun iheslarien sustengatzeko, Telesforo Monzon adiskidearekin antolatu zuten «Anaiarte» deitu elkartea, etabar... etabar...

Matalas

1967 an idatzi zuen Piarres Larzabal-ek «Matalas» antzerkia eta urrian bururatu. Ondoko udaberrian apailatu ginuen Monzon eta biok eta Baiona-ko teatro nausian eman.

Salaren alokatzerat joan nintzalarik, horko buruzagiak trufa aire batekin errezebitu ninduen: jadanik ba omen zuen lanik aski Frantses antzerki batekin ikusliarren biltzen. Pentsa orduan Euskal antzerki batekin!

Lehen emanaldian sala mukurru bete zen eta hiru ehun presuna kanpoan gelditu ziren, ezin sartuz. Biharamunean teatroko buruzagiak bere salun ederrean errezebitu gintuen: «Jar zaizte, Jaunak! Aitor dut ez nuela uste barda holako jendeketa bilduko zela».

Baiona-ko jaun apezpikuari salatu zioten antzerki hortan apezpikua emazte galdu baten adiskide bezala presentatu ginuela. Gezurra zen, bainan beste gezurrik ere entzun bide zuken Gobernadoreen karrikan bizi den gure jaun kargudunak: ondoko udazkenean Xiberoko Zalgizerat igorri ninduen, Matalas-en sorlekutik ez urrun. Geroztik hor nago, burua espalden ganean, Piarres Larzabal nere herritarra maiz gogoan, bihotz-altxagarri.

Urte askotan

Gaurko egunean osagarriak ez du hanbat laguntzen Piarres Larzabal. Parropiako kargua utzia gatik, Zoko ko apezetxean bizi da² Hegoaldeko Exteban, Belen eta beren lau haurrekin. Hauek «aitatxi» deitzen dute. Beste asko Euskaldunen «aitatxi» dugu Piarres, agian hainitz urtez!

Zalgizen, 1984-VI-2

2. Geroztik apezetxea ondoan Exteban eta Belen-ek egin etxe berria egin dute aldira.